

РЕЦЕНЗІЯ

**професора кафедри психології і педагогіки
Національного університету фізичного виховання і спорту України,
доктора біологічних наук, професора Коробейнікової Лесі Григорівни
на дисертаційну роботу Чижевської Надії Василівни
«Формування здібностей дітей 4–6 років до занять інтелектуальними
видами спорту (на матеріалі шашок)»,
що подана на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка,
за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт**

Актуальність проблеми дослідження. Серед всіх інтелектуальних видів спорту у віці до 6 років найкращими, для включення в навчальний процес, є шашки: вони мають безпечні ігрові фігури, прості для запам'ятовування правила гри, однак при цьому використовуються просторові поняття площини та напрямків, математичні операції, оцінка ситуації за умови впливу декількох факторів, прогнозування, моделювання, а також робота з емоціями та важливі соціальні елементи, оскільки шашкова гра є поединком з реальним суперником.

Особливості розвитку когнітивних здібностей є важливими в контексті навчання гри в шашки у дітей 4–6 років. Дослідження, що розглядають вплив занять шашками на психічний та розумовий розвиток дітей 4–6 років, є актуальними у сучасному етапі.

Вивчення впливу занять шашками на розумовий розвиток може допомогти виявити нові способи підтримки та стимулювання когнітивних процесів у цьому віковому діапазоні. Психічні процеси, такі як увага, пам'ять, мислення та творчість, є важливими для успішного навчання у школі та загального розвитку дітей.

Принципово важливим є те, що у дітей оптимальна адаптація до навчання у школі відбувається при навантаженнях, орієнтованих на максимальний розвиток генетично-детермінованих функцій організму.

У науковій літературі практично відсутні дані, що стосуються розгляду питань, пов'язаних з рівнем розвитку дітей завдяки інтелектуальним підходам творчих видів спорту. Цікавим стало наукові розробки з даної проблематики,

що, на жаль, не систематизовані і відзначаються поодинокістю проведених досліджень. Це і обумовило актуальність досліджень пошукувача.

Мета, завдання, наукова новизна відповідають цільовим настановам дисертаційної роботи. Методи дослідження ґрунтуються на використанні засобів і методів психофізіологічної діагностики, які були зважено підібрані відповідно до особливостей виду спорту (шашки) і віку дітей. Змістові характеристики тестів дозволили зареєструвати специфічні кількісні і якісні показники вікової підготовленості, оцінити індивідуальні особливості дітей.

Проведено аналіз сучасної спеціальної науково-методичної літератури та провідного світового досвіду щодо особливостей дослідження інтелектуальних здібностей дітей-шашкістів.

Практичні аспекти реалізації цих підходів пов'язані з використанням засобів творчого розвитку дітей, що забезпечують максимальний рівень розвитку потенційних властивостей спортсменів і визначають генетичну обумовленість організму.

Ефективність наукового дослідження підтверджені чинниками. Які були реалізовані вперше, зокрема:

- обґрунтовано підхід та розроблено алгоритм навчання гри в шашки дітей 4–6 років в дошкільних закладах освіти для покращення когнітивних та розумових здібностей дітей;
- розроблено програму навчання гри в шашки дітей 4–6 років, що містить 4 етапи і спрямована на розвиток інтелектуальних, комунікаційних і творчих здібностей, логічного мислення, уваги та уяви, вміння планувати свої дії та їх наслідки, діяти в межах правил і вирішувати конфліктні ситуації адекватним шляхом;
- доведено сприятливий вік дітей для початку занять інтелектуальними видами спорту (зокрема шашками) - 4–6 років, в якому активно розвиваються сприймання, запам'ятовування, увага, мислення, вміння творчо мислити, що формують інтелектуальний характер мислення шашкіста;
- систематизовано тести та показники визначення когнітивних та розумових здібностей дітей дошкільного віку до занять шашками;

— підтверджено та доповнено дані щодо позитивного впливу занять інтелектуальними видами спорту на фізичний та психічний розвиток дітей.

Також, необхідно відзначити практичну значущість досліджень, яка пов'язана з розробкою програми навчання гри в шашки дітей дошкільного віку, її впровадження в гурткову роботу дошкільних навчальних закладів, що дозволяє впливати на інтелектуальний розвиток дитини, сприяє підготовці дітей до школи, рекомендувати здібним до інтелектуальних видів спорту дітям займатися в спеціалізованих спортивних групах в ДЮСШ, наданні практичних рекомендацій до впровадження навчальної програми гри в шашки для дітей 4–6 років через Національну федерацію шашок України, освітні та спортивні інституції.

Результати досліджень було впроваджено у навчальний процес кафедри кіберспорту та інформаційних технологій Національного університету фізичного виховання і спорту України при викладанні дисципліни «Інноваційні технології у практиці фізичного виховання і спорту» на 4-му курсі першого бакалаврського рівня (18 жовтня 2021 р., 11 листопада 2022 р.), про що свідчать відповідні акти. Отримані дані можуть бути використані вихователями, психологами в дитячих дошкільних установах, тренерами з інтелектуальних видів спорту, функціонерами, що істотно підвищить ефективність пошуку та підготовки дітей в інтелектуальних видах спорту, зокрема в шашках. Результати досліджень апробовано і впроваджено в практику роботи ГО «Національна федерація шашок України» (19 квітня 2023 р.), та в дошкільний заклад № 18, 28 м. Біла Церква (21 квітня 2023 р.), про що свідчать відповідні акти (Додатки Д, Е).

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до теми Плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2016-2020 рр. 1.13 «Технологія проектування інформаційного середовища закладу вищої освіти з фізичної культури і спорту» (№ державної реєстрації: 0119U000308) та теми Плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного

виховання і спорту України на 2021-2025 рр. 1.7 «Теоретико-методологічні засади розвитку кіберспорту та інтелектуальних видів спорту» (№ державної реєстрації 0121U108211). Внесок здобувача, як співвиконавця теми, полягав у розробці програми навчання гри в шашки для дітей 4–6 років та її впровадження в дошкільні установи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У представленій дисертаційній роботі відповідно до теми дослідження на основі сучасних наукових підходів обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій визначено використанням адекватних підходів дослідження, наявністю достатньої кількості дітей, визначенням спеціальних методів дослідження відповідно до віку і особливостей розвитку.

Публікації представлені у 15 наукових публікаціях: 3 статті у наукових виданнях з переліку наукових фахових видань України, 1 стаття у періодичному науковому виданні Чорногорії, проіндексованому в базі даних Scopus (Q3); 9 публікацій апробаційного характеру; 2 праці додатково відображають наукові результати дисертації.

Апробацію результатів дисертації проведено на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях 2019-2023 років.

Структура та обсяг дисертації становить 220 сторінок тексту комп'ютерного набору державною мовою (157 сторінок основного тексту). У структурі дисертаційної роботи виділено: анотацію двома мовами, список публікацій здобувача за темою дисертації, зміст, перелік умовних позначень та скорочень, вступ, п'ять розділів та висновки до них, загальні висновки, практичні рекомендації, список використаних джерел, додатки. Цифровий матеріал дисертації ілюстровано 7 таблицями та 24 рисунками. Список використаних джерел складається з 231 найменування.

Перший розділ присвячено визначенню стану проблеми дослідження пов'язаних з особливостями запровадження спеціальних підходів розвитку дітей за допомогою інтелектуальних видів спорту. Аналіз науково-методичної та спеціальної літератури, нормативних документів та даних мережі Internet здійснювався з метою вивчення проблеми підготовки дітей в інтелектуальних видах спорту, формування здібностей до занять інтелектуальними видами

спорту, зокрема до занять шашками, практики залучення дітей дошкільного віку та специфіки проведення цих занять. Аналіз інформації та її узагальнення здійснювалось з урахуванням особливостей тренувальної та змагальної діяльності в інтелектуальних видах спорту, та, водночас, спільних з іншими видами спорту аспектів підготовки та відбору спортсменів у групи початкової підготовки дитячо-юнацьких спортивних шкіл.

В другому розділі представлені сучасні методи дослідження, які відповідали цільовим настановам науково-дослідної роботи. Обґрунтовані засоби їх системного використання відповідно до мети та завдань дослідження розкрито методологію досліджень, обґрунтовано використання методів дослідження, описано організацію дослідження і контингент випробуваних.

В третьому розділі визначено необхідність поетапного відбору здібних дітей та підлітків при проведенні різноманітних змагань, сеансів одночасної гри. Тести, які спрямовані на виявлення здібних дітей спрямовані на оцінку рівня інтелектуального розвитку, кмітливості та здібності до логічного мислення, витривалості.

Результати експертного опитування дозволили визначити доцільним вік початку занять шашками чотири - шість років. У три роки тренери не рекомендують починати заняття шашками.

Чинники, на яких ґрунтується доцільність віку початку занять шашками: практичний досвід тренерської роботи, світова тенденція до зменшення віку молодшої вікової категорії учасників чемпіонатів світу та Європи; дитина може втримувати рівень уваги достатньої тривалості для проведення тренувальних занять; вміє писати, а отже зможе записувати відповіді на домашні завдання та партії в турнірі, може виконувати вказівки тренера та дотримуватись правил гри.

Визначено тривалість занять для дітей дошкільного віку за даними експертного опитування становить від 30 до 60 хвилин по 2-3 рази на тиждень. Підтримати дитину у заняттях з шашок готові 94 % батьків.

В четвертому розділі розглянуті питання, щодо розробки програми навчання гри в шашки для дітей 4–6 років спрямованої на розвиток інтелектуальних і комунікаційних здібностей, логічного мислення та творчих здібностей, уваги та уяви, вміння планувати свої дії та розуміти їх наслідки, діяти в межах правил і вирішувати конфліктні ситуації адекватним шляхом. Розроблена програма розрахована на середню та старшу групи дошкільнят і складалася з чотирьох етапів, тривалість програми може варіювати. Для якісного засвоєння гри в шашки запропоновано тривалість навчання 1,5 року.

У ході експериментальної перевірки, яка відбувалася в два етапи, доведено покращення показників уваги (рівень стійкості уваги дітей ОГ статистично значуще ($p < 0,05$) підвищився за тестами «Знайди відмінності», «Знайди і викресли» та «Постав позначки», натомість у дітей КГ статистично значущих змін не відбулось, ($p > 0,05$), пам'яті (у дітей ОГ спостерігалось статистично значуще покращення пам'яті за всіма використаними тестами, ($p < 0,05$), а у дітей КГ статистично значущого покращення пам'яті не відбулось, $p > 0,05$), мислення (у дітей ОГ статистично значуще підвищилися показники за всіма використаними тестами ($p < 0,05$), а у дітей КГ статистично значуще зріс рівень мислення за тестом «Логічна послідовність дій» ($p < 0,05$), а за рештою тестів покращення мислення не зафіксовано ($p > 0,05$)), творчих здібностей (статистично значуще зріс рівень в ОГ – $T = 0$; $Z = 2,665$; $p = 0,0077$, а у дітей КГ статистично значущого покращення не виявлено – $T = 3$; $Z = 1,214$; $p = 0,2249$) та внутрішньо-особистісної сфери дитини (статистично значуще зріс рівень в ОГ ($T = 0$; $Z = 3,296$; $p = 0,0001$) та у дітей КГ ($T = 0$; $Z = 2,026$; $p = 0,0431$)).

Гра в шашки сприяла покращенню уваги у дітей 4–6 років. Мислення покращилося шляхом розвитку аналітичного, логічного, просторового та стратегічного мислення; позитивно вплинула на розвиток пам'яті у дітей 4–6 років; на розвиток творчих здібностей шляхом розвитку просторового і проблемного мислення, креативності, вміння вирішення проблем; мала позитивний вплив на внутрішньо-особистісну сферу дитини.

В п'ятому розділі і висновках підбито підсумки роботи, систематизовані і обґрунтовані результати роботи, сформовані висновки і напрями продовження дослідження в цьому напрямку.

Практичні рекомендації надають можливості визначити підходи щодо реалізації результатів наукового дослідження у практику підготовки дітей до занять шашками.

У цілому позитивно оцінюючи дисертацію Чижевської Н. В., слід відзначити деякі **зауваження, побажання і дискусійні питання**:

1. У роботі не дуже коректно використовуються деякі пояснення та вживання певних термінів. Так наприклад, чи можуть діти у віці 4-6 років задіювати контроль емоцій? Якщо так, то яким чином це відбувається?

2. У висновках до 3 розділу визначено основне завдання - виявлення здібностей до виду спорту... Не зрозуміло, яким чином це було досліджено? На нашу думку, в цьому віці головним чинником до занять виступає мотивація.

3. В роботі використовується термін внутрішньо-особистісна сфера. Можливо така існує, але, на нашу думку, мова іде про особливості розвитку дітей...

4. У роботі чинники, що досліджувалися мають різні назви: аспекти, властивості, характеристики, особливості та психічні процеси. Краще було б прийти до одного терміну, і найкращим був би - психічні процеси?

5. У роботі нема обґрунтування тому, яким чином визначалися експертні групи. В певних випадках підбір експертів був не доречним. Так наприклад, група батьків...

6. В роботі зустрічаються стилістичні та орфографічні помилки.

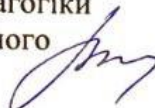
Однак слід зазначити, що ці питання та зауваження не знижують актуальності, новизни та практичної значущості дисертаційної роботи та не впливають на її загальну високу позитивну оцінку.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Чижевської Н. В. «Формування здібностей дітей 4–6 років до занять інтелектуальними видами спорту (на матеріалі шашок)» має достатнє теоретичне й практичне значення, є самостійним завершеним науковим дослідженням, де висвітлено нові наукові результати, що в сукупності дозволяють розв'язати важливу наукових проблему. За актуальністю порушеної проблеми, новизною отриманих результатів та

практичним значенням дисертаційна робота Чижевської Надії Василівни відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44) та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН України № 759 від 31.05.2019 р.), а її автор заслуговує присудження їй ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт.

Рецензент:

доктор біологічних наук, професор,
професор кафедри психології і педагогіки
Національного університету фізичного
виховання і спорту України

Л. Г. Коробейнікова

Підпис Коробейнікової Л. Г. засвідчую:

Проректор з науково-педагогічної роботи
та стратегічного розвитку Національного
університету фізичного виховання
і спорту України

О. М. Пишов